

**ВПЛИВ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ВИКЛИКІВ
НА ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ:
ОКРЕМІ ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ**

Телешун С.О., д.політ.н., професор, директор Інституту державної служби та місцевого самоврядування, завідувач кафедри політичної аналітики та прогнозування Національної академії державного управління при Президентові України, заслужений діяч науки і техніки України, заслужений економіст України, президент Співки орендарів і підприємців

Актуальність питання прав і свобод людини і громадянина особливо гостро звучать у процесі глобальних суспільних змін. На думку більшості фахівців з питань національної безпеки - США, Китаю, Росії, Німеччини, Франції Великобританії та інших держав, людство зіштовхнеться з рядом трендів, які будуть визначати перспективу розвитку іконкурентоспроможність національних держав у глобальному політико-правовому і соціально-економічному просторі. Зокрема мова йде про демографічну ситуацію у країнах так званого «розвинутого поясу»; підвищення ролі «середнього класу» у прийнятті рішень, що стосуються сфери розподілу усіх видів ресурсів; збільшення дисбалансу у соціальній структурі світу та порушення соціальної гармонії і стабільності у розвинених країнах та країнах «поясу периферії». У цьому списку також варто звернути увагу на: регіональні прояви гуманітарних криз; підвищення агресивності людських індивідуумів; ймовірні потрясіння у сфері економіки, банківському секторі та торгової системи; суспільно – політичну нестабільність у окремих регіонах Європи, Євразії, Африки тощо; кризи класичних моделей управління та пошук національної ідентичності і; технологічні і енергетичні революції; техногенні, кліматичні, природні катастрофи і катаклізми; окремі види пандемії і тому подібне. Цілком зрозуміло, що перед політико – економічним істеблшментом постає питання, щодо адекватного реагування на ці явища глобального характеру. На думку частини експертів постає дилема вибору трьох варіантів суспільного розвитку: бути демократичною; бути суверенною; бути інтегрованою у глобальну економіку. До речі ця проблема хвилює як український політикум так і експертне середовище. Національна держава на день сьогоднішній, переважно може поєднувати лише два формально повноцінних варіанта. Третій варіант, незалежно від його ієрархії вступає у протиріччя з двома, тим самим підриваючи засади традиційної держави ХХ ст.. За цих умов ідеї зрілої правової держави базуються на взаємозалежності і взаємодіюваності як громадянського суспільства так і держави у створенні дієвих механізмів захисту прав людини. Головною ж проблемою сучасної правової держави є проблема безумовного правового захисту громадян, як від захисту державних так і недержавних інститутів влади і управління у різних сферах суспільного життя, а також адекватну реакцію держави на порушення прав і свобод особистості у вигляді кримінально – правових засобів впливу до порушників.

Сучасні суспільно – політичні та економічні виклики дещо по новому визначають роль і місце людини в системі суспільних координат. Значно підвищується функціональна роль останньої у суспільствах «транзитного» типу, але у широкому розумінні цього терміну. Тобто «транзитними» або перехідними є не тільки держави пострадянського простору і країн «третього світу», а й переважна більшість країн так званої сталої демократії-Європи, Америки і Азії, які шукують новий формат політики – управлінських і соціальних відносин спроможних створити передумови для ефективної і конкурентної публічної політики, яка б відповідала викликам ХХІ ст.. У цих умовах технічні, інформаційні, фінансові ресурси у разі помножують вплив людини на стратегію поведінки усіх суб'єктів глобального суспільного простору. Барак Обама, УсамаБин Ладен, Білл Гейтс, ДжуліанАсанж,

Едвард Сноуден, Володимир Путін, Стів Джобс, Хуго Чавес, Ангела Меркель, Уорен Баффет, папа Франциск та багато інших відомих і невідомих людей, як і їх попередників, постійно створювали і створюють нову графіку розвитку людства, як єдиного світового співтовариства.

Спроба розробити універсальну систему політико-правових і гуманітарних характеристик спроможних вирішити питання керуваності суспільних процесів зіштовхнулася з цивілізаційними викликами ХХІ ст. Особливу увагу звертають на себе проблеми судового захисту прав і свобод особистості. Це пояснюється тим, що відбувається зростання загроз суспільного характеру в умовах глобалізації та посилення тенденцій до інституалізації міжнародної юстиції. Тобто проблема захисту прав людини із чисто юридичної площини знову повертається до площини – політичної.

Захист прав людини з кожним днем стикається з великими проблемами у концептуальній і практичній площині. Навіть у країнах з розвинутими демократичними традиціями не припиняються гострі дискусії щодо визначення і сучасного трактування прав людини. Зокрема за приклад можна взяти проблему соціального і світоглядного вибору людини, про що свідчать дебати між прихильниками абортів і захисниками «ненародженої людини», що має право на життя, між прихильниками релігійних цінностей і правом громадян на сексуальний вибір та інші випадки. Справа у тому, що у світі немає, і навряд чи буде, єдина ієрархія прав людини, яка б визначала ступень їх важливості. Домінування тих чи інших положень є результатом скоріш ситуативної (незалежно від реального часу) перемоги тих чи інших суспільних сил, ніж використання загальних принципів прав людини. Річ у тім, що ця концепція своїми коріннями нерозривно пов'язана із традиціями західноєвропейської культури соціального індивідуалізму, які базуються на праві різних соціальних груп реалізовувати і відстоювати свої погляди у межах суспільства до тих пір, поки це не загрожує існуванню іншим групам. У інших цивілізаційних культурах базовими цінностями можуть бути інші принципи. Зокрема принципи колективізму, де культурним ідеалом є та чи інша традиційна ідеологія ніж соціальний консенсус різних суспільних груп тощо. Тому нав'язування політико – правових і гуманітарних цінностей у масовому порядку сприймаються значною частиною громадян, як «культурний імперіалізм», «гуманітарна інтервенція і агресія» незалежно від ідеологічного забарвлення та соціального устрою тих країн, які є носіями нових правових традицій. Інша справа, що в умова глобалізації при високій інформатизації суспільств і громадян, мобільності фінансових ресурсів, великій кількості новоутворених інститутів громадянського суспільства відбувається (у значній мірі контрольований світовими політичними і економічними гравцями) процес: культурної, економічної та політично – правової експансії. Цей процес, під тиском геополітичних і корпоративних інтересів, призводить до тектонічних змін у соціальній структурі окремих країні регіонів планети, змінює ідеологічні та гуманітарні пріоритети у системі прав і свобод людини.

Проте і самтак званий міжнародний стандарт прав людини викликає ряд принципових протиріч, зокрема право на свободу поглядів і їх висловлювання і захист тих поглядів, які разом з правами людини відстоюють «право нації» і «право на віру». Права людини відображають мінімальний набір життєвих благ в політичній і соціально – економічній сферах. Як відомо, найбільш загальноприйнятими являється перелік прав зафіксований у Загальній Декларації прав людини (далі З.Д.) правозахисному документі ООН. Ізгромадсько – політичних прав (ст.3-21 З.Д.) на сьогоднішній день актуальними є: право на володіння майном, незалежно від його форми (ст.17), право на свободу совісті і релігії, право на свободу думки (ст.18 З.Д.), право на свободу поглядів і їх вільне висловлювання (ст.19 З.Д.). Особливо виділюють більшість населення світу, а українців зокрема дотримання прав соціально – економічного характеру (ст.22-27 З.Д.), це право на гідну працю і соціальне забезпечення (ст.22 З.Д.), також право на працю і вільний вибір роботи за умов рівної оплати за однакову працю, справедливої і задовільної оплати, що забезпечує достойне існування людини, а також право на створення професійних союзів (ст.23 З.Д.).

Зафіксований у Загальній Декларації перелік прав людини на думку фахівців, не можна вважати ідеальним. З одного боку права конкретизовані, а з іншого – декларативні, які важко виконати на практиці. Як приклад: право на «достойне людське існування», «вільний вибір роботи», «рівна оплата» (приклад США, Росії, Китаю, а особливо Євросоюзу) свідчать про абсолютно різні підходи і стандарти. Крім того права людини, що зафіксовані у Загальній Декларації і відображенні у конституціях національних держав, можуть відрізнятися один від одного мати національну специфіку. Прикладом можуть бути конституційні документи США, країн Близького і Середнього Сходу та інших країн. Проте Національні конституції не повинні протирічати Загальній Декларації, а їх правові норми повинні конкретизувати і деталізувати загальноприйняті правила, а не скорочувати їх. Цікавим може стати аналіз досвіду дотримання прав людини в Україні зарубіжними фахівцями. На думку фахівців Європейського суду з прав людини (далі ЄСПЛ) найбільші проблеми виникають у сфері імплементації рішень національних судів та терміну виконання їх рішень. Тобто найбільш слабким сегментом системи захисту прав людини в Україні є недосконалий і достатньо корумпований механізм реалізації, захисту національною державою – прав власних громадян. Саме тому такі проблеми стають чи не головною причиною, через яку ЄСПЛ ухвалює рішення проти української держави. У свою чергу такі факти істотно впливають не тільки на імідж останньої на міжнародній арені, алей і на ефективність функціонування державних інституцій в Україні. Наступними за статистикою є порушення пов'язані з надмірною тривалістю цивільного впровадження, досудового слідства чи судового розгляду кримінальних справ, а також відсутність юридичного механізму оскарження такої тривалості. На думку Міністерства Юстиції України до переліку найпоширеніших порушень у державі є порушення пов'язані із захистом прав людини на особисту недоторканість, жорстоке поводження із особами, які перебувають під вартою у СІЗО чи відділках міліції та неефективне розслідування скарг на таке поводження. Окрім того до цього списку можна віднести справи, що стосуються неналежних матеріально – побутових умов утримання у слідчих ізоляторах, а також незабезпечення їх адекватною медичною допомогою. Тільки за 13 років – Україна програла у Європейському суді з прав людини позовів майже на 200млн. гривень. Головні причини такого стану речей, на нашу думку, криються у кардинальних змінах соціально – політичного і економічного характеру, що відбуваються у державі. Перерозподіл владних повноважень, політичний і силовий контроль за ресурсною базою з боку основних політико – економічних груп тиску, зміна власників у стратегічних галузях економіки, легалізація і захист власності та інші причини - провокують системні порушення у царині прав людини. Проаналізувавши більшість справ по суті, ми ще раз звертаємо увагу на соціально – економічну і особистісну складову порушення прав і свобод людини в Україні, зокрема це проблеми: ведення бізнесу; різні види соціального і пенсійного забезпечення; надання якісних медичних і освітніх послуг та інше. Тобто ми повертаємося до ідей що були закладені в основу: «Великої хартії вольностей»^{1215р.}; «Нантського едикту»^{1598р.}; Декларації прав громадянина у Франції і Білі о правах у США та інших, це: взаємостосунки більшості і меншості; захист меншості; рівний доступ до ресурсів; наявність ефективного соціального ліфту; ефективне управління тощо. За цих умов механіка розвитку прав людини у сучасних умовах, на нашу думку, лежить у площині: розширення кола людей, права яких потребують захисту; розширення тих прав, які вважаються загальноприйнятими - новими категоріями прав і свобод; визнання нових викликів, які можуть змінити ієрархію прав людини; інформування та ресурсне забезпечення механізмів реалізації прав людини; вдосконалення механізму контролю за дотриманням прав людини. Все це дозволяє зробити висновок, про те що під впливом глобалізації буде відбуватися подальша інституалізація міжнародної юстиції, а також закономірне розширення сфери судового захисту прав і свобод людини. Крім того посиляться судово практика у галузі захисту правового статусу особистості на діяльність національних і міжнародних політичних структур.